

УДК 378.04:61]:37.018.43:004

© **Марина Бичко**
викладач кафедри медичної інформатики,
медичної і біологічної фізики
Полтавський державний медичний
університет (Україна),
кандидат педагогічних наук

© **Марина Вучко**
Lecturer of the Medical Informatics,
Medical and Biological Physics dept.
of the Poltava State Medical University (Ukraine),
Ph.D in Pedagogy
e-mail: bastet_09@ukr.net

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ СУДЖЕНЬ ЩОДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ТА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

У статті проведено теоретичний аналіз понять «дистанційне навчання» та «дистанційна освіта». Коротко охарактеризовані спільні та відмінні риси понять. Висвітлено особливості здійснення освітнього процесу у закладах вищої освіти України під час пандемії COVID-19. Описані зміни в системі оцінювання під час дистанційного навчання та їх вплив на формування знань, умінь та навичок студентів. Коротко схарактеризовані переваги та недоліки процесу здійснення дистанційної комунікації. Висвітлено особисту думку щодо дистанційного навчання студентів та його впливу на процес формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів.

Протягом останніх двадцяти років, відбувається процес переходу від традиційної форми навчання до навчання на базі комп'ютерних технологій та їх широкого кола можливостей. Забезпечення цього процесу стало можливим, перш за все, з розвитком мережі Інтернет. Відтак з'явилася можливість відправляти необхідну кількість різних типів даних з одного кінця світу в інший, спікери отримали можливість презентувати свої думки та напрацювання в мережі на весь свій, вільно вести дискусії з іншими користувачами мережі в online режимі, а також створювати власні Інтернет-сайти та розміщувати на них інформацію, тим самим роблячи її доступною для всіх бажаючих.

Не потребує доведення той факт, що прогрес сучасних інформаційних технологій дає можливість підвищувати та вдосконалювати ефективність освітнього процесу не лише у школах, а й у закладах вищої освіти.

Під час реформування освіти у закладах вищої освіти прогресивно розробляється концепція дистанційної освіти — розробляються різноманітні технології, у тому числі й технології змішаного навчання.

За концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні дистанційна освіта — це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірнього, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання [1].

В останні десятиліття над проблемою науково-методичних основ дистанційного навчання працювали багато науковців, а з появою пандемії спричиненої COVID-19, коли дистанційне навчання стало вимушеним у всьому світі, кількість науковців та їх праць присвячених проблематиці дистанційного навчання зросла стрімко і вразі.

Проблемою дистанційного навчання в освіті займалися О. Андреев, М. Грехем Мур, Дж. Мюллер, О. Петерс, Г. Рамбл, А. Хуторський та інші. Різні аспекти історії й філософії дистанційної освіти розглядали Г. Козакова, Н. Корсунська, В. Луговий, Н. Сиротенко, П. Таланчук. Питанням забезпечення якості освіти під час дистанційного навчання приділяли увагу Я. Ваграменко, Н. Корсунська, В. Овсянников. Особливості підготовки педагогічних кадрів у системі дистанційного навчання розглядали Л. Брескіна, С. Калашникова, Т. Койчева, В. Кухаренко, Н. Сиротенко. Використанню Інтернету та його можливостей у дистанційній освіті приділяли увагу Г. Козакова, В. Кушерець, Є. Полат. Значна увага приділялася науковому обґрунтуванню дистанційних технологій навчання дорослих. Над цією проблематикою працювати Л. Авраменко, С. Вершловський, Л. Лесохіна, В. Онушкін. Привертають увагу роботи українського дослідника Л. Калайдова, присвячені дослідженню ролі викладача в системі дистанційної освіти; напрацювання М. Мигович, яка займається дослідженням стану й перспектив розвитку дистанційної освіти в сьогоденні наукового простору України. Проблеми комунікації учасників дистанційного навчання та її успішну реалізацію в навчальному процесі досліджувала низка вчених: В. Бондаренко, Н. Волкова, Е. Веренич, Л. Городенко, В. Гриценко, Є. Долинський, С. Дружилов, В. Колос, Б. Кузіков, О. Купенко, В. Кухаренко, Т. Лаврик, В. Любчак, Н. Муліна, С. Науменко, Є. Полат, М. Руденко, Т. Свириденко, В. Солдатін та ін. Окремо питаннями віртуального спілкування і його особливостями займалися Н. Грабар, А. Гусєва, Г. Остапенко, В. Посохова та ін.

Та незважаючи на велику кількість наукових досліджень сучасна дистанційна освіта в Україні нагадує традиційні форми заочного навчання, без застосування всіх можливостей принципово нових форм і методів навчання.

На сьогодні, серед науковців, немає одностайного рішення, щодо визначення поняття «дистанційне навчання». Можна зустрівати ще таке визначення як «дистанційна освіта».

Аналізуючи наукову літературу, можемо стверджувати, що в педагогічній науці й практиці є багато підходів до визначення сутності поняття «дистанційне навчання». Так, О. Муковіз акцентує увагу на тому, що термін «дистанційне навчання» часто застосовується як заміник або синонім поняття «дистанційна освіта». Але між цими термінами все ж є досить суттєва різниця. Процес надання освіти контролюють освітні установи й викладачі, тоді як за процес свого навчання відповідає студент. Ми погоджуємося з дослідником і вважаємо, що поняття «дистанційна освіта» і «дистанційне навчання» не є тотожними або взаємозамінними. Дистанційне навчання є прямим результатом і водночас інструментом упровадження дистанційної освіти.

Вчені по-різному акцентують сутність дистанційного навчання. Так, І. Подласий вважає, що дистанційне навчання — це визначена за напрямком взаємодія викладача і студентів, скерована на досягнення поставленої мети.

П. Підкасистий розглядає дистанційне навчання як організацію навчального процесу таким чином, що викладач розробляє навчальну програму, в якій лівова частка в навчанні студента припадає на самостійність вивчення того чи іншого матеріалу.

Деталізуючи сутність дистанційного навчання, О. Жерновникова зазначає, що воно є новою формою організації процесу навчання, яка суміщає в собі традиційні й нові інформаційні технології навчання. Воно ґрунтується на принципі самостійного отримання знань, який, своєю чергою, забезпечується телекомунікаційним принципом донесення до студентів основного навчального матеріалу й інтерактивною взаємодією студентів із викладачами як у процесі навчання, так і під час оцінювання викладачем отриманих студентами знань і навичок у процесі навчання.

О. Корбут розглядає дистанційне навчання як сукупність технологій, що забезпечують доставку студентам основного обсягу навчального матеріалу. Нею акцентуються інтерактивна взаємодія студентів і викладачів у процесі навчання, надання студентам можливості самостійної роботи з навчальними матеріалами, а також у процесі навчання [2].

Якщо звернутися до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, то треба зазначити, що інформатизація професійно-технічної освіти, процес формування та впровадження інформаційно-освітнього середовища, розробка педагогічних програмних засобів, створення систем дистанційної освіти, засобів їх обслуговування

а також забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів є важливою умовою її модернізації [3].

Отже, можемо зробити висновок про те, що поява дистанційної освіти не випадкове явище, це закономірний етап розвитку, а також відповідної адаптації освітнього процесу до сучасних умов, а вимушений перехід навчальних закладів на дистанційну форму навчання під час пандемії лише пришвидшив даний процес модернізації освіти.

Якщо декількома роками раніше питання про те «бути чи не бути» дистанційній освіті було актуальним, то на сьогодні дистанційна форма навчання впроваджена вимушеними умовами пандемії в повному обсязі. У всьому світі дистанційна освіта існує, займає своє соціально-значуще місце в освітній сфері. За прогнозами науковців, у 2023 р., кількість людей у світі, що здобувають освіту дистанційно становитиме 120 млн чоловік [4].

В умовах сьогодення інформаційні технології є повноправною невід'ємною частиною життя людей різного незалежно від віку та соціального статусу. На сучасному етапі розвитку інформатизації суспільства, у зв'язку з появою нових інформаційних технологій, можемо спостерігати відповідні зміни у системі освітнього процесу:

- 1) на зміну формальному підходу до навчання приходить когнітивний;
- 2) основний підручник, що зазвичай повністю відповідав програмі навчального курсу, замінюється майже необмеженою кількістю джерел інформації в глобальній мережі Інтернет;
- 3) з'являється гіпертекст, що є суттєвим шляхом до економії та раціоналізації використання часу того, хто навчається;
- 4) уможливується використання різноманітних технологій, що стануть найбільш вигідними для студентів;
- 5) технології навчання стають взаємодоповнюючими.

Впровадження дистанційної форми навчання у освітній процес закладів вищої освіти України вимагає від викладачів ґрунтовного стимулювання до вдосконалення системи об'єктивного оцінювання якості знань здобувачів освіти. У зв'язку з цим постає необхідність трансформації методики підсумкового та проміжного тестового контролю засвоєних знань на паперових носіях на використання більш ефективних та продиктованих вимогою часу засобів, а саме on-line тестування. По-перше, для самого студента, це можливість самостійно отримати результат при засвоєнні певного обсягу теоретичних знань. Це може бути лекційний матеріал, різного роду матеріали для самостійного опрацювання, або ж виконання індивідуального завдання, що пропонується студенту

викладачем. Давно не секрет, що у закладах вищої освіти, у всьому світі, згідно з вимогами систем освітнього процесу, навчальні досягнення студентів оцінюються за допомогою електронних тестів.

Важливу роль під час організації освітнього процесу, маючи у підґрунті будь-яку з освітніх технологій, відіграє контроль вихідного рівня знань майбутнього фахівця. Процедура контролю, в процесі здійснення освітнього процесу, виконує функцію констатації факту, а саме факт якісної готовності до виконання професійних обов'язків.

Прихильність до освітнього ресурсу у вигляді комп'ютерних тестів стрімко зростає, тому дистанційне тестування є невід'ємною складовою навчального процесу та допоміжним засобом безперервного контролю знань студентів. Тестовий контроль якості знань у порівнянні з іншими засобами контролю має низку вагомих переваг:

- 1) може бути застосовним до всіх стадій процесу навчання;
- 2) має високий ступінь об'єктивності (при забезпеченні умов індивідуальності виконання завдань здобувачем) з чого слідує позитивний стимулюючий вплив на освітню діяльність здобувачів;
- 3) може бути використаний не лише з метою контролю знань, умінь і навичок студентів, а й для підвищення якості професійної підготовки здобувачів у цілому у вигляді тестового самоконтролю.

Отже, дистанційне тестування є не лише засобом для отримання необхідної інформації щодо динаміки процесів, що протікають у закладах вищої освіти, воно паралельно виконує функцію мотивації до навчання, а, отже, здатне певним чином скеровувати пізнавальну діяльність здобувачів.

Треба зазначити, що поняття дистанційного навчання нерозривно пов'язане з інформаційною компетентністю хоча б на початковому рівні. Студент має вміти:

- 1) знаходити джерела інформації відповідно до освітніх завдань;
- 2) виділяти надійні достовірні джерела інформації;
- 3) обробляти та систематизувати інформацію за визначеною структурою;
- 4) приймати певні рішення на основі знайденої інформації;
- 5) подавати інформацію в зазначеному вигляді (доповідь, творча робота, кейс, портфоліо і т.д.);
- 6) обґрунтувати свій вибір, систематизацію та прийняті рішення, використовуючи власну комунікативну компетентність [5, с. 152–153].

Проте варто зазначити, що поряд із великою кількістю переваг дистанційне навчання має й чимало недоліків. Багато дослідників схиляються до думки про те, що однією з негативних сторін дистанційного

навчання є відсутність особистого спілкування з викладачем, а також спілкування з іншими студентами. Нині ця проблема має чимало варіантів розв'язання — електронна пошта, телефон, програми відеоконференцій і т. д. Іноді не обов'язково перебувати поряд, щоб мати можливість спілкуватися особисто. Але координація такого спілкування, його повноцінне технічне забезпечення не заводи задовільні.

На нашу думку, дистанційне навчання для викладачів і студентів саме медичних закладів вищої освіти є не стільки перевагою, як вимушеною необхідністю, зокрема в умовах, що склалися під час пандемії. Особливо важко адаптуватися та пристосуватися до дистанційного навчання майбутнім лікарям першого року навчання. Якщо старші курси вже мали можливість ознайомитися зі специфікою дистанційної форми, то студенти-першокурсники, які вступили до закладів вищої освіти у 2020 р., приходять зі школи, з аудиторної форми занять, де все було звично. І тому їм потрібен час, щоб адаптуватися: можливо, переглянути методи підготовки до занять та їхні критерії, виробити свій темп навчання і т. д.

Оскільки при дистанційному навчанні особистий контакт студентів один з одним і з викладачами досить специфічний, така форма навчання не підходить для розвитку комунікабельності, упевненості, навичок роботи в команді. Комунікація в процесі дистанційного навчання — це не просто процес спілкування, вона модифікується в процес спрямованого спілкування, метою якого служить отримання інформації для подальшого досягнення результату [6].

Якщо говорити про студентів медичних закладів освіти, то треба наголосити на тому, що комунікативна компетентність майбутніх лікарів є однією з основних компетентностей лікаря. Лікар мусить уміти правильно, з медичної точки зору, пояснити пацієнту симптоматику й наслідки того чи іншого захворювання, донести інформацію про важливість своєчасної діагностики з використанням різних її методів і технологій, а також уміти викликати довіру в пацієнта щодо застосування призначеного лікарем лікування. Також украй важливим для професійного зростання є спілкування в колективі, взаємообмін лікарським досвідом, виступи на конференціях, симпозіумах, де комунікабельність і комунікативна компетентність крокують поруч [2].

На основі вищесказаного варто наголосити, що дистанційне навчання у закладах вищої освіти України не є різновидом або вдосконаленою формою заочного навчання, оскільки це є нова, самостійна, динамічна у своєму прогресі форма навчання, яка володіє значними потенційними можливостями. Дистанційне навчання майбутніх лікарів може бути

основою безперервного професійного розвитку, що спрямований на оволодіння вже сформованими фахівцями навичок самостійної освітньої роботи а також на вдосконалення уже наявних ключових компетентностей.

Отже, нашу думку, дистанційне навчання в медичних закладах вищої освіти при чисельних його перевагах, що були виділені великою кількістю дослідників, має багато невирішених питань. Система дистанційного навчання передбачена для студентів, які добре знають і розуміють свою мету та наполегливо працюють для її досягнення. На сьогодні, зважаючи на пандемію та вимушений крок закладів вищої освіти ввести елементи дистанційного навчання у всіх закладах вищої освіти в Україні, ми все ж приходимо до того, що дуже малий відсоток студентів є свідомими, наполегливими та добре розуміють кінцеву мету свого «довгого шляху» навчання. Особливо багато таких студентів на перших курсах. Крім того, 40–50 % студентів першого року навчання не мають належного рівня інформаційної компетентності та інформаційної грамотності задля повноцінного включення в дистанційну форму навчання. Продиктовані часом вимоги навчили майбутніх абітурієнтів добре грати в різноманітні комп'ютерні ігри, знаходити певні цікаві для них сайти, а от необхідні для навчання навички у них розвинені недостатньо. Також, будучи чесними, треба сказати, що студенти, які вступають на медичні спеціальності після закінчення школи, мають досить слабкі знання базового програмного забезпечення — Microsoft Word та Microsoft Excel. Мусимо погодитися, що для роботи з тестовими завданнями, які є основною формою перевірки знань, умінь та навичок при дистанційній формі навчання, особливі знання комп'ютера не потрібні. Проте плюсуємо за те, що будь-яке тестування, зводить знання студентів до шаблонного рівня. Студент обирає варіант відповіді, який він завчив, або зрозумів, що саме він є правильним по опису завдання, але, як показує практика — обґрунтувати свій вибір не може. Відсутність повноцінної комунікації між викладачем та студентом унеможливорює виконання елементарних завдань — дати усно означення поняття, розширено обґрунтувати свою думку чи позицію з приводу того чи того питання, захистити себе у спірних ситуаціях, що виникають тощо.

Список основних джерел

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598/>. — Дата доступу: 14.03.2022.

2. Бичко, М. В. Сутність, особливості, переваги й недоліки, контроль якості знань у дистанційній формі навчання студентів закладів вищої медичної

освіти / М. В. Бичко, С. А. Стеценко // Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти : матер. уч.-науч. конф. с межд. уч. / Изд-во Полтавского гос. мед. ун-та. — Полтава, 2021. — С. 23–26.

3. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. — Дата доступу: 14.03.2022.

4. Татарчук, Г. М. Институционализация дистанционного обучения: социологический аспект [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. социол. наук : 09.00.11 / Г. М. Татарчук. — Режим доступа: <https://www.dissercat.com/content/institutionalizatsiya-distantionnogo-obucheniya-sotsiologicheskii-aspekt>. — Дата доступа: 14.03.2022.

5. Бичко, М. В. Підготовка майбутніх сімейних лікарів до застосування медичного обладнання в професійній діяльності : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. В. Бичко. — Х., 2021. — 293 с.

6. Бичко, М. В. Специфіка процесу комунікації під час дистанційного навчання студентів закладів вищої медичної освіти / М. В. Бичко, С. А. Стеценко // Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти : матер. уч.-науч. конф. с межд. уч. / Изд-во Полтавского гос. мед. ун-та — Полтава, 2021. — С. 21–22.

AMBIVALENCE OF JUDGMENTS ABOUT DISTANCE LEARNING OF STUDENTS AND THE PROCESS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION OF FUTURE DOCTORS

The article provides a theoretical analysis of the concepts of «distance learning» and «distance education». The general and distinctive features of the concepts are briefly described. The features of the implementation of the educational process in higher education institutions of Ukraine during the COVID-19 pandemic are described. The described changes in the assessment system during distance learning and how they affect the formation of knowledge, skills and abilities of students. The advantages and disadvantages of the remote communication process are briefly presented.

АМБИВАЛЕНТНОСТЬ СУЖДЕНИЙ ОТНОСИТЕЛЬНО ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ И ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ

Дистанционное обучение, внедрение которого продиктовано требованиями времени, быстро распространяется среди высших учебных заведений Украины. Учитывая большое количество преимуществ именно в нашей стране, где оно более демократично, все же имеем ряд проблем: современные новейшие технологии, как и что-нибудь новое, не совершенны, уровень компетентности преподавателей не может обеспечить быстрое освоение и использование того или иного ресурса в процессе обучения и полноценной коммуникации между преподавателем и студентами. Если при традиционной аудиторной форме обучения основная задача, которая ставилась перед студентом, заключалась в запоминании им материала и последующем его воспроизведении, то при применении дистанционных образовательных технологий у студентов развиваются умения поиска информации, сопоставление разного рода данных по той или иной проблеме,

синтеза, анализа и планирования с использованием информационно-коммуникационных технологий. Тем не менее, несмотря на большое количество преимуществ, весомым недостатком дистанционного обучения является шаблонность усвоенных студентом знаний и отсутствие должного уровня коммуникации между преподавателем и студентом, что существенно снижает эффективность процесса формирования коммуникативной компетентности будущих врачей.